

УДК 343.17

Шульга Андрій Олександрович,
кандидат юридичних наук, доцент
(Донецький юридичний інститут МВС України,
м. Кривий Ріг)

НЕВІДКЛАДНІСТЬ СЛІДЧИХ (РОЗШУКОВИХ) ТА НЕГЛАСНИХ СЛІДЧИХ РОЗШУКОВИХ ДІЙ

У статті розглянуто проблему невідкладності проведення слідчих (розшукових) та негласних слідчих (розшукових) дій. Акцентовано увагу на визначенні терміна «невідкладність» у загальному та кримінальному процесуальному аспектах. Розкрито питання узагальнення підстав до невідкладності у кримінальному процесуальному законодавстві України.

Ключові слова: невідкладність, слідчі (розшукові) та негласні слідчі розшукові дії, слідчий, прокурор, кримінальний процес, кримінальне провадження, кримінальний процесуальний закон.

Постановка проблеми. Пріоритетність європейського вектору розвитку суспільства є невід’ємною частиною стратегії України.

В умовах глобальних змін економічного, політичного, правового та ментального характеру, що відбуваються в державі, особливого значення набувають питання безпеки суспільства, захисту прав людини та громадянина. Одним із питань даного напрямку є кримінальний процесуальний інструментарій, який державні органи використовують для захисту громадян від кримінальних правопорушень. Серед широкого кола кримінальних процесуальних засобів цього захисту людини і громадянина, безумовно, помітне місце відведено слідчим (розшуковим) та негласним слідчим (розшуковим) діям, адже саме вони, згідно до Кримінального процесуального законодавства України, є тим правовим інструментарієм, який виступає засобом збирання та перевірки доказів винуватості або навпаки особи підозрюваного чи обвинуваченого, встановлення обставин кримінального правопорушення у кримінальному провадженні. До того ж, потрібно зазначити, що слідчі (розшукові) та негласні слідчі (розшукові) дії — це не тільки засоби (інструментарій) встановлення обставин кримінального правопорушення, але і засоби забезпечення кримінального провадження у цілому. Особливої уваги в даному аспекті заслуговує тема проведення слідчих (розшукових) та негласних слідчих (розшукових) дій в умовах невідкладності.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питанню невідкладності в галузі проведення слідчих (розшукових) та негласних слідчих (розшукових) дій приверталося чимало уваги в теорії кримінального процесу. Учені в галузі кримінального процесу та криміналістики, практичні співробітники, такі, як О. Я. Баєв, І. І. Войтович, О. В. Керевич, В. С. Кузмічов, В. Коновалова, О. П. Кучинська, Л. М. Лобойко, В. Т. Лукашевич, Є. Д. Лук’янчиков, В. О. Малярєнко, В. В. Назаров, Ю. П. Оленін, Г. М. Омелянєнко, М. А. Погорєцький, В. О. Попелюшко, Л. Д. Удалова, Ю. М. Чорноус, В. Ю. Шепітько, розглядали питання проведення слідчих (розшукових) та негласних слідчих (розшукових) дій, звертали увагу на проблеми невідкладності їхнього проведення, висловлювали пропозиції щодо вдосконалення механізму прийняття рішення стосовно невідкладності. Але, як справедливо стверджує Є. Д. Лук’янчиков, чинний КПК України, як і попередній КПК 1960 р., так і не визначив поняття невідкладності слідчих (розшукових) та негласних слідчих розшукових дій, що, безумовно, потребує вдосконалення [1, с. 96–97].

Метою даної статті є визначення підстав невідкладності проведення слідчих (розшукових) та негласних слідчих (розшукових) дій і обґрунтування необхідності щодо доповнення ст.3 КПК України поняттям невідкладності проведення слідчих (розшукових) та негласних слідчих (розшукових) дій.

Виклад основного матеріалу. Слідчі (розшукові) та негласні слідчі (розшукові) дії є діями, спрямованими на отримання (збирання) доказів або перевірку вже отриманих доказів у конкретному кримінальному провадженні. Підставами для проведення слідчої (розшукової) або негласної слідчої (розшукової) дії є наявність достатніх відомостей, що вказують на можливість досягнення її мети.

Слідчий, прокурор вживають належних заходів для забезпечення присутності під час проведення слідчої (розшукової) дії осіб, чії права та законні інтереси можуть бути обмежені або порушені. Перед проведенням слідчої (розшукової) дії особам, які беруть у ній участь, роз'яснюються їхні права і обов'язки, передбачені чинним КПК України, а також відповідальність, встановлена законом. У ст. ст. 30, 55 Конституції України зазначається, що права і свободи людини і громадянина захищаються судом. Але, як бачимо із диспозицій ст. ст. 223 та 233 КПК України, існують винятки, що обґрунтовані певною невідкладністю. У ч. 4 ст. 223 КПК України зазначається, що проведення слідчих (розшукових) дій у нічний час (з 22 до 6 години) не допускається, за винятком невідкладних випадків, коли затримка в їхньому проведенні може призвести до втрати слідів кримінального правопорушення чи втечі підозрюваного. Про невідкладність проведення слідчої (розшукової) дії також йдеться у ч. 3 ст. 233 КПК України, у якій зазначено, що слідчий, прокурор має право до постановлення ухвали слідчого судді увійти до житла чи іншого володіння особи лише у невідкладних випадках, пов'язаних із врятуванням життя людей та майна чи з безпосереднім переслідуванням осіб, які підозрюються у вчиненні злочину. Ч. 1 ст. 250 КПК України передбачає, що у виняткових невідкладних випадках, пов'язаних із врятуванням життя людей та запобіганням учиненню тяжкого або особливо тяжкого злочину, передбаченого розділами I, II, VI, VII (статті 201 та 209), IX, XIII, XIV, XV, XVII Особливої частини Кримінального кодексу України, негласна слідча (розшукова) дія може бути розпочата до постановлення ухвали слідчого судді у випадках, передбачених КПК, за рішенням слідчого, узгодженого з прокурором, або прокурора. У такому випадку прокурор зобов'язаний невідкладно після початку такої негласної слідчої (розшукової) дії звернутися з відповідним клопотанням до слідчого судді. Тобто, у всіх випадках проведення невідкладних слідчих дій, без дозволу суду, передбачаються певні виключення стосовно додержання норм Конституції України, які гарантують недоторканість особистості, житла чи іншого володіння особи. У цьому контексті й виникає слушне запитання: «А чи не стають такі винятки причинами та умовами порушення прав і законних інтересів учасників кримінального провадження?» Адже невідкладність задекларована Кримінальним процесуальним законом, тож реалізується саме в межах кримінальної процесуальної діяльності по конкретному кримінальному процесуальному провадженню, результати якого стають законною підставою для суду у прийнятті рішення стосовно винуватості або навпаки обвинуваченого.

Для того, щоб розібратися в цьому, потрібно визначитися, що таке взагалі «невідкладність», і зокрема, що вона собою являє у кримінальному провадженні. Відповідно до енциклопедії, «невідкладність» розглядається у контекстах фізичному, біологічному та хімічному. Наприклад, невідкладний стан — це такий стан організму, коли загрозові для життя розлади важливих життєвих функцій, які виникають унаслідок дії фізичних, хімічних і біологічних факторів, потребують застосування невідкладної допомоги. Це ті випадки, коли для попередження смерті (або тривалої шкоди для здоров'я) хворого чи потерпілого потрібні екстрені (у межах хвилин, рідше годин, а не днів) заходи інтенсивної терапії [2]. У кримінальному процесуальному контексті слідчі дії за послідовністю проведення можуть бути поділені, у тому числі, і на невідкладні. Огляд місцевості (місця події), наприклад, завжди має характер невідкладної слідчої дії, а слідчий експеримент, навпаки, проводиться в певний, визначений слідчим час, або ж не проводиться взагалі. Невідкладність проведення певної слідчої дії може виявитися не тільки на початку розслідування, а й у ході подальшого його провадження. Наприклад, достатні підстави для проведення невідкладного обшуку на квартирі знайомої обвинуваченого виникли лише після допиту одного із співучасників злочину [3], що, безумовно, відноситься до ч. 4 ст. 223, та ч. 3 ст. 233 КПК України. Зазначений приклад вказує на виникнення невідкладності у проведенні слідчих (розшукових) дій.

На думку Є. Д. Лук'янчикова, невідкладною слід вважати будь-яку процесуальну (у тому числі і слідчу) дію, зволікання із проведенням якої у терміновому порядку в конкретній слідчій ситуації може призвести до пошкодження, зникнення або знищення слідів і втрати фактичних даних, що мають значення для провадження. Об'єктивні умови, що потре-

бують термінового проведення конкретних слідчих дій, можуть скластися як на початку розслідування, так і на будь-якому іншому етапі провадження [1, с. 96–97], що, на нашу думку, може негативно відбитися на стані дотримання прав, свобод та законних інтересів учасників кримінального процесу. Невипадково В. І. Галаган та О. І. Галаган зазначають, що хоча невідкладність обшуку, огляду враховані у ст. 30 Конституції України, але там не йдеться про невідкладність проведення інших слідчих (розшукових) дій, таких, наприклад, як слідчий експеримент у житлі чи іншому володінні особи. На думку вчених, така ситуація у кримінальному провадженні є проблемною, адже може стати причиною та умовою порушення конституційних прав учасників кримінального процесу [4, с. 16–17]. Із цього випливає, що, по-перше, будь-яка невизначеність процесуального статусу, прав, обов'язків та взагалі понять у Кримінальному процесуальному законодавстві може негативно відбитися на правах та законних інтересах учасників кримінального процесу. По-друге, розуміння невідкладності в чинному КПК України має розширене тлумачення, адже не узгоджене з критеріями невідкладності, які зазначені у ст. 30 Конституції України, до того ж підстави невідкладності проведення слідчих (розшукових) та негласних слідчих (розшукових) дій зазначені в різних нормах Кримінального процесуального закону. І по-третє, якщо в нормах чинного КПК згадується невідкладність, то завжди повинен бути механізм, що гарантує унеможливлення зловживань із боку посадових осіб цією невідкладністю. Як приклад, можна навести випадки із практики проведення невідкладних обшуків та оглядів житла чи іншого володіння особи з порушенням законодавства [5].

На підставі викладеного вище, вважаємо, що для унеможливлення причин та умов учинення різного роду зловживань з боку учасників кримінального процесу невідкладністю у кримінальному провадженні, доцільно ст. 3 КПК України доповнити поняттям, яке б роз'яснювало, що являє собою у кримінальному провадженні «невідкладність», та тлумачило б механізм застосування невідкладності проведення слідчих дій. Наприклад, О. В. Білоус із цього приводу звертає увагу на диспозицію ч. 3 ст. 233 КПК України, яка обумовлює необхідність з'ясування питання про те, для яких саме процесуальних дій закон дозволяє проникнення до житла у невідкладних випадках? Адже, на думку вченої, у цій нормі визначено, що прокурор, слідчий за погодженням із прокурором зобов'язані невідкладно після здійснення таких дій звернутися з клопотанням про проведення обшуку до слідчого судді, а якщо прокурор відмовиться погодити клопотання слідчого про обшук або слідчий суддя відмовить у задоволенні клопотання про обшук, встановлені внаслідок такого обшуку докази повинні бути недопустимими, а отримана інформація підлягає знищенню в порядку, передбаченому ст. 255 КПК [6, с. 40–46]. Тож виникає необхідність у визначенні не тільки поняття невідкладності проведення слідчих (розшукових) дій, механізму прийняття рішення про невідкладність проведення слідчих (розшукових) та негласних слідчих (розшукових) дій, але і в узагальненні всіх тих фактичних і правових ознак, що вказують на невідкладність їхнього проведення. Отже, ми не станемо розглядати певні механізми стосовно даного питання, адже для цього потрібно провести більш ґрунтовне та кваліфіковане дослідження. З метою узагальнення, розглянемо лише основні ознаки невідкладності. Так, зміст диспозицій ст. ст. 223, 233, 250 КПК України та поняття невідкладності слідчих (розшукових) дій, які визначені вченими, дають підставу з'ясувати загальні ознаки невідкладності щодо проведення слідчих (розшукових) та негласних (слідчих) розшукових дій. Такими, згідно до чинного кримінального процесуального законодавства, є ознаки, що вказують на негайну необхідність: запобігти втраті слідів кримінального правопорушення чи втечі підозрюваного; врятувати життя людей та майна; безпосередньо переслідувати осіб, які підозрюються у вчиненні злочину; запобігти вчиненню тяжкого або особливо тяжкого злочину, передбаченого розділами I, II, VI, VII (статті 201 та 209), IX, XIII, XIV, XV, XVII Особливої частини Кримінального кодексу України. Саме узагальнення в одній окремій нормі кримінального процесуального законодавства поняття та ознак невідкладності створить для практичних співробітників в галузі кримінального провадження більш зручні умови прийняття рішень стосовно невідкладності проведення слідчих (розшукових) та негласних (слідчих) розшукових дій.

Для здійснення подальших наукових розвідок можна визначити можливість розширення підстав невідкладності під час проведення слідчих (розшукових) та негласних слідчих (розшукових) дій.

Список використаних джерел

1. Лук'янчиков Є. Д., Лук'янчиков Б. Є. Невідкладні слідчі (розшукові) дії у КПК України. *Досудове розслідування в Україні : сучасний стан та шляхи підвищення ефективності* : матер. наук.-практ. конферен. (м. Миколаїв, 29 травня 2015 р.). Миколаїв : Луган. держ. ун-т внутр. справ ім. Е. О. Дідоренка, 2015. — С. 95–99. — URL: ipp.kpi.ua/wp-content/uploads/2016/04/St_170.pdf.
2. Невідкладний стан. URL: https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%9D%D0%B5%D0%B2%D1%96%D0%B4%D0%BA%D0%BB%D0%B0%D0%B4%D0%BD%D0%B8%D0%B9_%D1%81%D0%B0%D0%BD.
3. Слідчі дії. URL: https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%A1%D0%BB%D1%96%D0%B4%D1%87%D1%96_%D0%B4%D1%96%D1%97.
4. Галаган В. І., Галаган О. І. Реалії і проблеми нового КПК України. *Юридичний часопис Національної академії внутрішніх справ*. № 1. 2013. С. 16–17. URL: www.irbis-nbuv.gov.ua/.../cgiirbis_64.exe?...
5. Мороз І. М. Узагальнення судової практики розгляду слідчими суддями клопотань про надання дозволу на проведення обшуку житла. URL: www.apcourtkiev.gov.ua/wp-content/.../UUZZZAAAGG.do...
6. Білоус О. В. Невідкладні випадки проникнення до житла чи іншого володіння особи. *Судова апеляція*. № 3. 2014. С. 40–46.

Шульга Андрей Александрович,

кандидат юридических наук, доцент

(Донецкий юридический институт МВД Украины, г. Кривой Рог)

НЕОТЛОЖНОСТЬ СЛЕДСТВЕННЫХ (РОЗЫСКНЫХ) И НЕГЛАСНЫХ СЛЕДСТВЕННЫХ РОЗЫСКНЫХ ДЕЙСТВИЙ

В статье рассматривается проблема неотложности проведения следственных (розыскных) и негласных следственных (розыскных) действий. Акцентировано внимание на понятии «неотложности» в общем понимании и в уголовном процессуальном аспекте. Обсуждается вопрос обобщения оснований неотложности в уголовном процессуальном законодательстве Украины.

Ключевые слова: неотложность, следственные (розыскные) и негласные следственные розыскные действия, следователь, прокурор, уголовный процесс, уголовное производство, уголовный процессуальный закон.

Shulga Andrey Alexandrovich,

Candidate of Law Sciences, Associate Professor

(Donetsk Law Institute, MIA of Ukraine, Kryvyi Rih)

INVALIDITY OF INVALID (INVIATIVE) AND UNRESPECTIVE INVESTIGATIVE ACTION

The article considers the problem of the urgency of conducting investigative (search) and secret investigative (search) actions. Attention is focused on the concept of «urgency» in the general sense and in the criminal procedural aspect.

The issue of generalization of grounds for urgency in the criminal procedural legislation of Ukraine is discussed.

There is a need to define not only the concept of the urgency of conducting investigative (investigative) actions, the decision-making mechanism on the urgency of conducting investigative (investigative) and secret investigative (investigative) actions, but also in summarizing all those actual and legal signs that indicate the urgency of their conduct. We will not consider certain mechanisms. It is necessary to conduct a more detailed and qualified study. For the purpose of generalization, we will consider only the main signs of urgency. Namely, the concept of the urgency of investigative (investigative) actions, which are indicated above, give grounds to determine common signs of the urgency of conducting investigative (search) and secret investigative (search) actions. The above, gives grounds to determine the general signs of the urgency of conducting investigative (search) and secret investigative (search) actions. Those, according to the current criminal procedural legislation are signs that indicate an extreme need: to prevent the loss of traces of a criminal offense or escape of a suspect; save lives and property; directly prosecute persons suspected of committing a crime; prevent the commission of a grave or especially serious crime. It is the generalization in one, separate norm of the criminal procedural legislation of the concept and signs of urgency, which will create more convenient conditions for decision-making regarding the urgency of investigative (investigative) and tacit (investigative) investigative actions for practical employees in the field of criminal proceedings.

Key words: urgency, investigative (search) and secret investigative investigative actions, investigator, prosecutor, criminal procedure, criminal procedure, criminal procedural law.

Надійшла до редколегії 28.05.2018